

ПОЛІКУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА КРЕВЕЦЬКОГО

У статті розкрито полікультуротворчу діяльність визначного галицького історика Івана Кревецького (1883–1940), представника державницького напрямку української історіографії. У центрі українознавчих досліджень ученого були проблеми української науки й культури, оскільки І.Кревецький очолював бібліотеку Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1909–1937) й активно працював у секціях НТШ. Культурологічні дослідження вченого мають полівимірний характер, охоплюють проблеми української історії, освіти, мемуаристики, друкарства, преси, книгознавства, журналістики.

Ключові слова: Іван Кревецький, полікультуротворча діяльність, Галичина, українська наука.

Українській історичній науці, а також сучасним культурологам, журналістам, книгознавцям маловідомою є постать визначного галицького історика Івана Кревецького (1883–1940), представника державницького напрямку української історіографії. У зв'язку з пануванням радянської ідеології в українському суспільстві його ім'я, як і багатьох інших відомих науковців, було незаслужено забуто. І тільки в 1990-х роках у період функціонування в Україні перехідного суспільства вперше появились короткі біографічні дані про І.Кревецького, які разом із бібліографією його праць подав В.Качкан [2]. На межі ХХ–ХХІ століть написано статті Н.Черниш [27], У.Яворської [28], оскільки зріс інтерес до постаті І.Кревецького як директора бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) у Львові, визначного книгознавця, бібліографа. Державницькі погляди вченого як репрезентанта львівської історичної школи М.Грушевського розкрив у своїй брошурі Ф.Стеблій [20]. Для української громадськості, насамперед Львівщини, ім'я І.Кревецького відкрила І.Кіхтан, яка вперше через 50 років після його смерті в 1990 р. проклала стежку до його могили, яку розшукала на цвинтарі в Роздолі. Саме Іванна Кіхтан, голова Роздольського осередку Всеукраїнського товариства “Просвіта”, була ініціатором й активним учасником різних заходів, присвячених ушануванню І.Кревецького та підготувала брошуру про нього [3]. Багато аспектів його життя й творчості як науковця не досліджено, проте громадсько-культурна діяльність І.Кревецького як великого патріота й українця є прикладом для активних творчих пошуків сучасного покоління. Тому в статті ставимо завдання розкрити полікультуротворчу діяльність ученого.

Народився Іван-Мар'ян Іванович Кревецький 14 жовтня 1883 р. у вчительській сім'ї в селі Іванівці Жидачівського повіту на Львівщині. Початкову освіту отримав у Роздолі, а середню – у Львові в Українській академічній гімназії. У 1907 р. закінчив навчання на філософському факультеті (історична група) Львівського університету.

І.Кревецький прослухав різні курси лекцій з історії професора М.Грушевського. Ще до закінчення навчання, у 1905 р., став членом НТШ у Львові та відразу брав активну участь у його роботі. Він близько 25 років керував бібліотекою Товариства, а в 1909 р. став секретарем історико-філософської секції НТШ. На її засіданнях історик систематично доповідав про наслідки своїх досліджень, реферував праці інших членів НТШ. Крім того, він активно працював ще в таких комісіях: тривалий час виконував обов'язки заступника голови бібліографічної комісії й комісії з історії мистецтва, секретаря мовної комісії та був членом археографічної комісії [19, с.87].

Уся подальша багатоаспектна діяльність І.Кревецького тісно пов'язана з НТШ. У листі до О.Назарука від 26 жовтня 1923 р. він писав про важливу роль й особливу місію НТШ у Львові як найвищої незалежної української наукової установи. Також високо оцінив діяльність структурних підрозділів установи: друкарні, переплетні, біб-

ліотеки, книгарні й музею, які проводили величезну роботу для популяризації української науки в несприятливих суспільно-політичних умовах [24, с.4].

Важливо звернути увагу на те, що І.Кривецький як директор бібліотеки НТШ налагодив обмін друкованими виданнями з українськими науковими установами й організаціями не тільки в Україні, а й за кордоном. Так, списки українських закордонних товариств і редакцій, які обмінювалися з НТШ літературою, охоплюють 28 аркушів [21].

Про широкомасштабні міжнародні зв'язки НТШ з багатьма українськими організаціями й установами в різних країнах світу свідчать і листи про обмін виданнями з Росії, Канади, Бразилії, Німеччини, США, Польщі, Франції, Чехословаччини, Австрії, Бельгії, Великобританії, Аргентини, Мексики, Перу, Уругваю, Болгарії, Єгипту, Нідерландів, Угорщини, Ватикану, Латвії, Швейцарії, Румунії, Італії, Швеції, Югославії, Естонії. Усі листи надходили на адресу бібліотеки НТШ у Львові, відповідь на які давав їй директор І.Кривецький.

І.Кривецький не був кабінетним ученим. Упродовж життя він постійно перебував у центрі громадсько-політичних подій Галичини, оперативно й гостро відгукувався на актуальні проблеми свого складного часу публіцистичними виступами в різних часописах. У 1907 р. перебував у Києві, допомагаючи М.Грушевському в підготовці “Літературно-наукового вісника”. У 1909–1912 роках редагував журнал “Наша школа”, а в 1913 р. готував ювілейний збірник до 40-ліття літературної й наукової діяльності Івана Франка. Через воєнні події цей збірник, хоч був уже складений, вчасно не появився, а вийшов аж у 1918 р., після смерті ювіляра.

Учений започаткував популярний історичний журнал Наукового товариства імені Шевченка “Стара Україна”. Активно співпрацював з виданнями “Записки НТШ”, “Літературно-Науковий Вісник”, “Українсько-руський архів”, “Життя і знання”, “Галицький голос”, “Діло”, “Неділя”, “Громадський вісник”, “Нова Зоря”, “Рада”, “Історичний вісник”, “Бібліологічні вісті”, “Українське книгознавство” та інші.

І.Кривецький брав активну участь у роботі пресового відділу Української Галицької армії – редагував газети “Республіка”, “Стрілець”, організував видання журналу “Українська старовина”. У 1919–1921 рр. під керівництвом Ю.Меженка працював у бібліотеці Української академії наук над каталогізацією її фондів. Лише наприкінці 1921 р. повернувся в Галичину та відразу поринув у наукову, громадсько-культурну діяльність. У 1921–1925 роках керував семінаром з української військової історії в Українському таємному університеті.

У дослідженні історії української культури І.Кривецький велику увагу приділив княжій добі. Зокрема, писав про першу бібліотеку при соборі св. Софії 1037 р. у Києві, що проіснувала до 1240 р. Він проаналізував свідчення чужинців про Україну та зауважив, що культура в Україні за княжих часів була вищою, ніж у тодішній Франції й Німеччині, хоча пропало більше, ніж збереглося [10, с.5]. Як історичне джерело І.Кривецький використав літопис Нестора 1037 р. і Збірник князя Святослава 1076 р. На основі їх аналізу історик наголосив на особливе ставлення до книжки на Русі. Зокрема, відмітив меценатську діяльність київського князя Ярослава Мудрого, його любов до книги й письменства взагалі. Історик відзначив також великі заходи княгині Ольги, які вона здійснила для поширення християнства в Україні, і позитивно оцінив приборкання княгинею древлян та її боротьбу з анархією [1, с.9].

І.Кривецький написав статтю про український некрополь і зауважив, що найбільші церкви-гробниці знаходяться в Києві: Десятинна церква, Собор св. Софії, Печерська лавра. Виділив і столицю галицьких князів – Галич, де були гробниці князів Володимирка, Ярослава Осмомисла, Романа Галицького. Також дослідник назвав відомі поховання в церквах, монастирях, на кладовищах таких міст: Володимир-Волинський, Холм, Львів, Корсунь, Перемишль, Тереховля, Глухів, Гадяч, Батурин, Острог,

Чернігів, Харків, Ялта, Москва, Петербург, Софія, Берлін, Париж, де знаходяться могили визначних діячів української історії й культури [18, с.7].

І.Кревецький вивчав проблеми української історіографії. Він виділив такі осередки її розвитку: Київ, Харків, Львів та еміграція. У Києві народницький напрям української історіографії очолював М.Грушевський. Також діяла історична секція історико-філологічного відділу Української академії наук.

Львівський осередок української історіографії представляло Наукове товариство імені Шевченка, зокрема, його історико-філософська секція. Відомими істориками були М.Кордуба, І.Крип'якевич, О.Терлецький, С.Томашівський, а також сам І.Кревецький, які належали до національно-державницького напрямку української історіографії.

Історик зазначив, що в Харкові науково-дослідною роботою з історії України займалися О.Ковалевський, М.Слабченко, Д.Багалій та інші.

На еміграції дослідник особливо відмітив роботу “Українського Наукового Інституту” в Берліні, який очолював Д.Дорошенко. У Празі діяло “Українське Історично-філологічне Товариство”, членами якого були А.Яковлів, О.Шульгин, В.Біднов, Р.Лашенко. У Варшаві в галузі історіографії працював В.Заїкин. Також І.Кревецький зауважив, що історичні дослідження здійснюються в Одесі, Полтаві, Дніпропетровську, Чернігові, Ніжині, Ужгороді та інших містах [16, с.6]. Таким чином, учений був не тільки талановитим редактором, видавцем, бібліотекарем, істориком, а й історіографом, який здійснив класифікацію української історіографії, виділивши провідні наукові установи як в Україні, так і за кордоном.

І.Кревецький вивчав також історію появи преси та з'ясував, що першою періодичною газетою в Україні була “Gazette de Leopold”, яка виходила у Львові з 1776 р. Газета містила новини міста Львова та вістки з Великої України [11, с.9].

За дослідженнями І.Кревецького, першою українською газетою була “Зоря Галицька”, що появилася у Львові 1848 р. Перший самостійний церковний часопис виходив у 1856 р. у Будапешті – “Церковная Газета”, видавало “Общество св. Стефана”, редагував о. І.Раковський. У Відні 1858 р. виходив “Церковний вістник для Русинів австрійської держави”. Перший український церковно-урядовий часопис у Галичині появилася 1886 р. у Станіславові – “Вістник Станіславівської Єпархії”. З 1924 р. виходили “Записки ЧСВВ”. У 1926 р. почала друкуватися газета “Нова Зоря”. Також І.Кревецький назвав українські газети, які виходили в Америці (“Америка”), Канаді (“Канадійський Русин”, 1911 р., а з 1918 р. “Канадійський Українець”), Бразилії (“Місіонар”, з 1911 р.). Дослідник зробив висновок, що українську пресу започаткувало греко-католицьке духовенство [17, с.6].

Сфера наукових зацікавлень І.Кревецького дуже різноманітна. Він досліджував історію вищої освіти в Галичині. Зокрема, йому належить стаття про “Studium ruthenum” – спеціальний філософсько-богословський факультет Львівського університету з українською мовою викладання, заснований у 1787 р. Через брак греко-католицьких священиків до цісаря звернулися галицький митрополит Л.Шептицький, львівський єпископ П.Білянський, перемишльський єпископ М.Рилло, які просили відкрити “богословські українські виклади” [7, с.122]. Історик зазначав, що в 1790 р. на богословському відділі церковну історію викладав Т.Захаряевич, моральне богослов'я – А.Павлович, церковне право – А.Ангелович та інші; на філософському відділі: чисту й прикладну математику, фізику – І.Земанчик, філософію – П.Лодій. У 1805 р. Університет перенесено зі Львова до Кракова, а богословські українські виклади тривали до 1808 р. у греко-католицькій семінарії. І.Кревецький у своїй статті виявив науковий хист історіографа при намаганні з'ясувати причину короткого існування української освітньої установи вищого типу. Історик проаналізував праці багатьох учених: Й.Левницького, І.Гарасевича, Я.Головацького, О.Огоновського, І.Франка, О.Барвінського та зробив висновок, що “Руський Інститут” “покликав ся до життя тільки провізорично,

часово, – і виключно тільки для кандидатів на греко-католицьких духівників, тих власне, що не знали латинської мови, у якій відбувалися виклади теології на університеті” [7, с.123]. Також І.Кривецький зауважив, що викладачі з “Руського Інституту” отримували тільки половину того доходу, який мали викладачі латинських студій. У зв’язку із цим, вони 21 березня 1789 р. звернулися з проханням в губернію, щоб академічний сенат вважав руських професорів членами університету й дав їм можливість брати участь у засіданні факультетів.

І.Кривецький як культуролог великого значення в динаміці культури надавав рідній українській мові. Про це свідчить його відкритий лист 1911 р. до кандидата в депутати до австрійського парламенту А.Вахнянина про захист прав на навчання українською мовою у Львівському університеті й школах [25].

Галицький історик писав про намагання цензури знищити український театр. У 1889 р. заборонено вистави з життя інтелігенції, купців, міщан, а згодом історичні й побутові драми з минулого [8, с.1]. Він зазначав, що 1900 р. було подано до цензури 45 українських рукописів, з яких заборонено 22 (49%) [8, с.11].

І.Кривецький досліджував також історію книгодрукування в Україні. Зокрема, йому належить стаття про першу друковану книжку, видану українцем за кордоном. Автором був Юрій Дрогобич, справжнє прізвище Котермак (близько 1450–4.02.1494) – український учений XV ст. І.Кривецький зазначав, що вперше про книжку згадав у своєму каталозі один антиквар у Німеччині в 1898 р. Разом із назвою книжки “Прогностична оцінка року Божого 1483”, видана в Римі 7 лютого 1483 р., він подав ще замітку французькою мовою про те, що ця книжка є унікальною й не відома іншим бібліографам [14, с.13]. Антиквар оцінив книжку Юрія Дрогобича (оправлену разом з другою також з 1483 р.) у 480 німецьких марок, тоді це були значні гроші.

І.Кривецький зауважив, що деякі російські наукові видавництва передрукували замітку з антикварного каталогу дослівно. Згодом Юрій Дрогобич увійшов до великого “Русского Біографичного Словаря”. А перша українська замітка про першого автора українця появилася в “Новій Зорі” (1929 р., ч. 91). На основі цієї замітки Юрій Дрогобич згадувався вже й в Українській Енциклопедії. Отже, І.Кривецький як учений-книгознавець, культуролог прослідкував бібліографічний процес появи книжки в друкованих виданнях як закордонних, так і вітчизняних. За його словами, він тримав у руках антикварний каталог у 1912 р. і тоді звернув увагу на книжку Юрія Дрогобича. Після появи замітки в “Новій Зорі” дослідник вирішив більше її вивчити. Протягом 1931–1932 рр. І.Кривецький відшукав книжку (вона ще в 1899 р. була продана, на жаль, не в Україні), зробив виписки, опис і знімки, зібрав про її автора цікаві відомості. Історик писав, що перша згадка про Юрія Дрогобича знаходиться в актах Краківського університету 1468 р. З 1473 р. учився в Болонському університеті – це перший університет у Західній Європі, заснований в Італії 1119 р. Протягом 1478–1482 рр. читав лекції з астрономії в Болонському університеті, а в 1481–1482 рр. був ректором цього навчального закладу. Згодом Юрій Дрогобич читав лекції з медицини, астрономії, теорії мистецтв у Краківському університеті. Помер у лютому 1494 р. у Кракові, де й похований.

Учений вивчав виникнення й розвиток друкарства в Україні, досліджував діяльність І.Федорова у Львові 1574 р., заснування ним друкарні, видання перших друкованих книжок “Апостол” і “Буквар” і долю його надгробного каменя [26, с.54].

І.Кривецький окреслив розвиток української мемуаристики, здійснив типологію мемуарів, виділивши спомини, автобіографії й подорожні записки. Найстарішим українським мемуаром він вважав спомин Нестора-літописця про перенесення мощей засновника Києво-Печерської лаври св. Теодозія [26, с.191]. Першою українською автобіографією назвав “Повчання дітям” Володимира Мономаха [12, с.6].

І.Кривецький проаналізував “Подорожні записки Данила Паломника” – першого українського мандрівника ігумена Данила із Чернігівщини, який здійснив паломництво

до Святої Землі в 1106–1107 рр., описав Галілейську землю, міста Єрусалим і Вифлеєм, ріку Йордан, природу й тварин. Дослідник відмітив великий патріотизм автора, зауваживши, що він завжди пам'ятає про свій рідний край, згадує про руських князів і княгинь, єпископів, ігуменів, бояр і відспівав за всіх руських християн 50 літургій, а 40 – за покійних [6, с.6].

І.Кревецький як дослідник мемуаристики визначив головні критерії класифікації мемуарів: 1) час, коли мемуари написані; 2) роль автора мемуарів у подіях, які описує; 3) зміст самих мемуарів. Науковець також відзначив спільні й відмінні ознаки мемуарів і літописів, мемуарів та історії. Розрізняв записки (мемуари, які написані одночасно з подіями, наприклад щоденники, історичні нотатки) та спомини або спогади (мемуари, що написані не одночасно з подіями, а пізніше). Дослідник виділив два види мемуарів: 1) активні (діяльні), де автор описує ті події, у яких сам брав активну участь; 2) пасивні (обсерваційні) мемуари, де автор виступає як переповідач або очевидець-обсерватор, і в подіях, які описує, не брав активної участі [4, с.12]. За змістом він поділив мемуари на політичні, культурно-побутові, військові, подорожні, професійні та інші. Здебільшого достовірність мемуарів залежить від особистих рис, віку автора, статі, від розуміння та зацікавленості матеріалом.

І.Кревецький вивчав також зарубіжну мемуаристику, зокрема російську й польську [22, с.69]. Йому належать статті про російську мемуаристику від XII до початку XX століття, де він аналізував описи, мемуари, записки, щоденники російських князів, царів і цариць, послів, духовенства, декабристів, селян, поетів, письменників, істориків [9, с.6]. Дослідник відмітив, що за період від XII до кінця XVIII століття в бібліографії нараховано близько 1000 російських мемуарів, а за XIX – початок XX століття – близько 4000 [15, с.6].

І.Кревецький появу польської мемуаристики датував XIV–XV століттям [5, с.6]. Досліджував польські військові, літературні, культурні мемуари, особливо відзначив ті мемуари, які є важливими для історії України [13, с.6].

Іван Кревецький, працюючи в Науковому товаристві імені Шевченка, мав широке коло наукових інтересів. Його творчість багатогранна, відзначається високою професійністю й українознавчим характером. Як науковець він виявив себе в різних галузях знань. Будучи фаховим істориком, писав статті про Галичину та проблеми української історіографії, відомий як талановитий редактор й організатор періодичних видань, активний дописувач до різних газет, часописів. Проявив себе як дослідник української, російської, польської мемуаристики. Розкрив історію появи української преси, книг, бібліотек. Вивчав актуальні й маловідомі факти з історії української культури різного періоду, написав чимало наукових і науково-популярних праць, більшість з яких, в основному історичні, залишилися неопубліковані.

1. І. К. Св. Велика Княгиня Ольга / І. К. // Нова Зоря. – 1934. – 24 черв. – Ч. 46. – С. 9–10.
2. Качкан В. “Реальні образи сумної правди”: основні консеквенції у діяльності Івана Кревецького / В. Качкан // Хай святиться ім'я твоє. – Львів, 1998. – С. 189–205.
3. Кіхтан І. Іван-Мар'ян Кревецький – гордість Роздільської землі (до 120-річчя з дня народження) / І. Кіхтан. – Роздол, 2003. – 16 с.
4. Кревецький І. Мемуари. Що таке мемуари. Роди мемуарів. Значення мемуарів / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 1. – 5 січ. – С. 12–13.
5. Кревецький І. Мемуаристика в Поляків. Від найдавніших часів до найновіших / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 4. – 19 січ. – С. 6.
6. Кревецький І. Найстарші українські подорожні записки “Хожденьє Данила, Руськия Земли игумена” до св. Землі в рр. 1106–1107 / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 66. – 31 серп. – С. 6–7.
7. Кревецький І. Неоправдані докори: до історії т. зв. “Руського Інституту” (Studium ruthenium) на Львівському університеті / І. Кревецький // Записки НТШ. – 1911. – Т. СП. – Вип. II. – С. 116–126.
8. Кревецький І. “Не было, нет и быть не может!” / І. Кревецький // Літературно-науковий вістник. – 1904. – Т. 28. – С. 1–18.

9. Кревецький І. Нова російська мемуаристика / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 10. – 9 лют. – С. 6–7.
10. Кревецький І. Перша бібліотека на Україні: в 900-ті роковини її існування 1037–1937 / І. Кревецький. – Львів, 1937. – 24 с.
11. Кревецький І. Перша газета на Україні / І. Кревецький. – К., 1927. – 14 с.
12. Кревецький І. Перша українська автобіографія “Поучення дітям” вел. кн. Володимира Мономаха (поч. XII ст.) / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 62. – 17 серп. – С. 6.
13. Кревецький І. Польська мемуаристика в XIX–XX ст. / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 6. – 26 січ. – С. 6–7.
14. Кревецький І. Прогностик Юрія Дрогобича. Наша найстарша печатана книжка появилася 1483 р. в Римі і присвячена папі. Її автор: Галичанин. Вона відома тільки в 1 примірнику / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1932. – Ч. 32. – С. 13.
15. Кревецький І. Російська мемуаристика від XII-ого до XVIII-ого ст. / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 8. – 2 лют. – С. 6–7.
16. Кревецький І. Сучасна українська історіографія / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1928. – 25 лист. – С. 6.
17. Кревецький І. Українська католицька преса: історично-бібліографічний огляд в 75-ліття її існування / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1928. – 30 груд. – С. 6–7.
18. Кревецький І. Український некрополь: пригадка з приводу Зелених свят / І. Кревецький // Нова Зоря. – 1930. – Ч. 42. – 8 черв. – С. 6–7.
19. Стеблій Ф. Іван Кревецький – вчений і бібліотекар / Ф. Стеблій // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: книги і люди : матеріали круглого столу. – Львів, 1996. – С. 86–102.
20. Стеблій Ф. Іван Кревецький – історик-державник / Ф. Стеблій. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 40 с.
21. Центральний державний історичний архів (ЦДА) України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 850. – 28 арк.
22. ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 1521. – 74 арк.
23. ЦДА України у Львові. – Ф. 309, оп. 1, спр. 1526. – 99 арк.
24. ЦДА України у Львові. – Ф. 359, оп. 1, спр. 268. – 15 арк.
25. ЦДА України у Львові. – Ф. 364, оп. 1, спр. 174. – 10 арк.
26. ЦДА України у Львові. – Ф. 402, оп. 1, спр. 7. – 291 арк.
27. Черниш Н. І. Кревецький – книгознавець, видавець, бібліограф / Н. І. Черниш // Українська періодика : історія і сучасність : доп. та повід. VI Всеукр. наук.-теорет. конф., 11–13 трав. 2000 р. ; за ред. М. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460–468.
28. Яворська У. Бібліотечна діяльність Івана Кревецького (1905–1914) / У. Яворська // Вісник книжкової палати. – 2005. – № 4. – С. 40–44.

The article reveals polycultural activity of the prominent Halychyna historian Ivan Krevetskyi (1883–1940), representative of state-forming trend in Ukrainian historiography. Scientific research of the scientist concentrated at problems of Ukrainian science and culture, as I. Krevetskyi headed Library of T. Shevchenko Scientific Society in Lviv (1909–1937) and worked in various sections of the Society. Cultural research of the scientist has polydimensional character, because it covers problems of Ukrainian history, education, memoirs, publishers, press, bibliography, journalism.

Key words: *Ivan Krevetskyi, polycultural activity, Halychyna, Ukrainian science.*